

О ИСТОКУ НИШТА НОВО

(Горан Гоцић: *Тау*, *Геопоетика*, Београд, 2014)

Посљедњи роман Горана Гоцића прича је о Балканцу који одлази на Далеки исток, не би ли на том путу покушао да открије не само културу другачију од оне у којој живи, већ како би на крају путовања успио и да „спозна себе“. Овако постављена прича умногоме подсећа на оријенталистички стереотип који се заснива на бинарним опозицијама између Истока и Запада, емоција и рација, транспарентности и мистике. Роман *Тау*, како Владислав Бајац пише на полеђини књиге, одређује његов топос: „Тајланд, Љубав и Тајланд. Жена, путеност, демистификација главног јунака. Анализа Далеког истока у односу на (Далеки) запад (...) Структура романа рађена је и једноставно и компликовано“; и даље: „*Тау* је лекција самољубивом Западњаку о томе како да излечи свој охоли его податношћу Источњака. Но, нема ту победника. Можда само пораженог. Али и тада – ‘залеченог’ Царством Празнине. А она је женског рода.“

Овај је сажетак романа у неку руку добар јер је Бајац успио да помене све средишње тачке романа, али с друге стране, то су уједно и „системски“ проблеми Гоцићевог текста, који би се могао тумачити како из угла феминистичке, тако и из угла постколонијалне критике. Ријечи које Бајац бира – путеност, самољубље, охолост, податност, Празнина итд. – упућују на типичан оријенталистички дискурс из XIX или с почетка XX вијека. Не морамо се, при томе, само задржати на постструктуралистичкој критици онога што би се условно могло назвати садржином романа. Већ и на нивоу форме, овај роман не само да не нуди никаква нова рјешења, већ ни уобичајени књижевни поступци попут приповиједања у првом лицу или епистоларних елемената (истина, то што је ријеч о мејловима, а не о писмима, не чини велику разлику) нијесу искористићени тако да се постигне иронијски отклон у односу на опозицију Запада и Истока.

Приповједач романа мушкарац је са Балкана који одлази на Тајланд, и већ у првом поглављу препознаје у „ненаметљивој жени у раним тридесетим“ свој мрачни објект појуде, а она му открива да ради ноћу, што, како ћемо убрзо открити, значи управо да ради као проститутка. Овако типски постављену почетну ситуацију аутор је могао да деконструише, али већ у другом поглављу је јасно да ће она остати неуздрана. Као што је прво поглавље врло добар примјер онога како ће се даље развијати однос између приповједача и у даљем тексту никада именоване Жене, тако је и друго поглавље, насловљено „Источни поглед и западни флерт“, одличан примјер тога што бисмо могли назвати приповједачевом потребом да тематизује односе Истока и Запада, да нам есејистички изнесе ставове о различитим питањима, од емотивних до геополитичких.

Ова би поглавља могла бити и духовита ако заузмемо иронијски отклон спрам приповједачевих ријечи. Међутим, за такво читање нема баш много оправдања, јер нас нити један текстуални, као ни метатекстуални сигнал не упућује на то да је потребан отклон у односу на приповједачеве баналне, мизогине и наметљиво досадне рефлексije. Њима се увелико успорава радња и додатно отежава читалачка пажња, уз то дословно нападнута стереотипним ликовима и исто таквим односима између њих, клишеизирано мотивисаним. Очигледно је већ на почетку текста како ће неименована тајландска проститутка бити приказана као тајновито и мистично биће, оно које се подаје, али које се никада не може освојити. Приповједач понавља све стереотипе о Истоку, а тиме и о Западу. Утолико је горе када покушава да разумије, да на неки начин проникне у Исток, да му се чак и диви. Овако постављена прича нужно и води ка стереотипима о женама са Истока, тако да је једини женски лик двоструко маргинализован у односу на приповједача, и као жена и као „Источњакиња“. Њој није дозвољено чак ни да буде нешто више од предмета појуде, није ни именована, али зато јесте она која трпи дивљење и узношење Гоцићевог приповједача.

Трећи лик у роману јесте приповједачев пријатељ, који нама и приповједачу открива различите аспекте Тајланда – економске, културолошке и остале. Ако је интенција аутора била да кроз мејлове пријатеља читатељима и читатељкама приближи Тајланд, да нас обавијести о тамошњој култури, то је и могло бити оправдано, али не ако се тим сувишним подацима додатно оптерећује текст и ако нам се не пружа никаква суштински различита перспектива у односу на приповједачеву. Ако су ова два лика замишљена као контраст један другом, онда је тај контраст само на површини. Суштински су и један и други лик врло подложни стереотипизацији. Наизглед објективне податке о економији Тајланда, која је добрим дијелом заснована на проституцији, пријатељ и приповједач и не покушавају да деконструирају, као ни с тиме повезана родна питања. Глас Тајланђанке је готово нечујан. Чак и када говори, њене ријечи чујемо приповједачевим ушима, јер је њена позиција у потпуности пасивна, док су гласови друга два мушка лика, којима је дозвољено да говоре и много више него што је нужно, у ствари један глас. Ако бисмо примијенили Бахтинову идеју о полифонији на овај роман, запали бисмо у ћорсокак, јер овде нема никаквог вишегласја. Оно није намјерно избјегнуто, већ је фингирано, па је *Tau* роман који једноставном анализом дискурса и одговорима на питања ко говори, шта говори и када говори открива невјештост његовог писца, иако је Гоцић изабрао тему која и није толико честа у регионалној прози и могла је бити другачије умјетнички обликована.

Могућности саме теме биле су вишеструке. Осим деконструкције родних односа, могуће је било и понудити критику империјалистичких односа, чиме би роман постао ближи и домаћој публици. Да је Гоцић успио да критикује капиталистичке механизме, тиме би понудио и нешто више од бајке о мистичном Истоку и од фингираног путописа неоствареног бијелог мушкарца у портази за собом, који досађује читалаштву, једнако или чак и више него себи. Довољно је присјетити се Уелбекове *Плаиформе*, да би се уочила разлика између романа у којем је писац збиља успио да уздрма западњачки сан о Истоку, али и да опише савременог човјека у капитализму и његову

вишеструку отуђеност. С друге стране, Гоцићев роман не само да се није изборио са оријенталистичким предрасудама, већ је омашио и у приказу системске и индивидуалне отуђености. Гоцићев приповједач оставља утисак патетичног лика, чије су емоције артифицијелне, који као да покушава да имитира неке давно познате обрасце или да се занесе попут романтичарског јунака на почетку XXI вијека. Инсистирање на његовој наивности и архаичности јесте поступак који би могао бити и умјетнички доста успио да га је писац развио у том правцу, умјесто што се задржао на покушају да „реалистички“ прикаже усамљеног Балканца у покушају да открије све тајне и љепоте Истока.

Додатно збуњује то како је приповједач олако прихватио улогу Западњака на Истоку, иако долази из Србије, иако га и пријатељ обавјештава да је БДП Тајланда свега десетак мјеста лошији него у Србији. Но, као што не разумије туђу културу, тако приповједач не разумије ни сопствену, или тачније, и њу описује помоћу стереотипа: „Разлог томе јесте што долазим из културе где се податност и мекоћа сматрају језивим манама, попут зечје усне или краће ноге. То су особине којима се, противно својим природним импулсима, наше Балканке највише опиру.“

Роман *Таи* је формално неиновативан и садржински проблематичан на више нивоа, али је као текст који је награђен *НИН*-овом наградом примјер незавидног стања у српској прози, или барем ономе што се сматра или производи као њен главни ток. С обзиром на то, поставља се и питање како се може писати о оријентализацији унутар Балкана, и како се и да ли се уопште у књижевности проблематизује питање империјализма, или се оно доживљава као нешто што је везано само за Запад и за земље Првог свијета. Када је у питању мјесто женских ликова, налазимо се у истом проблему. Једини женски лик који се појављује у роману није ништа више од ћутљивог објекта за фантазирање главног јунака и успутна станица на његовом образовном путу (иако је нешто старији од просјечног јунака *Билдуніс* романа), након које ће коначно наћи смисао. Овај је роман, као поетски анахрон и идеолошки неосвијешћен, још један у низу романа који не успијева да провоцира, нити да субверзивно дјела у односу на оно што је очекивано и већ познато.